

Arthur Long

ISTENORSZÁGA*

Sok évvel ezelőtt az oxfordi Manchester College templomában J. H. Weatherall rektortól egy kiváló beszédet hallottam, melyben meggyőződéssel állította, hogy Istenországa eljön a földre. Megfontolt bizonyosságtétele abban az időben mély benyomást tett reám. Addig is úgy gondoltam, hogy Istenországa eljövételét én is hiszem, de Weatherall rektort hallgatva, mind jobban világos lett számomra, hogy ez a hit mindaddig nem volt több számomra, mint egy bizonytalan vágyódás, melyet nem vettem nagyon komolyan. Istenországa eszméje, úgy gondolom, olyan probléma, amellyel legtöbb hívő ember napjainkban egy kicsit zavarban van. A fogalom, minden értéke ellenére, többé nem foglal el olyan központi helyet szabadelvű hitünkben, mint régen. A barbarizmus és anarchia világában, amelyben az emberi élet váratlanul véget érhet, vajon jogosan ismételjük-e Jézus imádságát: „Jöjjön el a te országod!“, és különben is, mit értünk Istenországon?

Az Újszövetség futólagos olvasásából is kitűnik, hogy Istenországa abszolút központi elem Jézus tanításában. Keresztelő János prédikálásának fő témája is az volt, hogy Istenországa itt van, és amikor őt elfogták, tanítását Jézus vette át és széles körben hirdette Istenországa közelségét. Hogy Jézus pontosan mit értett ezen, bizonyos fokig még vita tárgya, de a fogalom értelmezésénél figyelembe kell venni elsősorban a zsidó vallásos gondolkozást. A zsidók számára Isten a nagy király, aki örök király a mennyben és potenciálisan az egész föld királya. De a föld feletti királysága lényegileg a jövőhöz, az „Úr napja“-hoz tartozott. Ez lényegében egy váratlan, drámai megsemmisülés, melyben a Messiás, az Úr felkentje, a végső ítéletre és a jelen kor végéhez vezet. Ezt értik a tudósok az eszkatológián, mely jelen volt Jézus gondolkodásában, amikor Istenországa eljövételére utalt. Ezért az Istenországa kifejezést úgy kell érteni, mint amely nem egy helyet vagy befolyási kört jelöl, hanem inkább Isten királyságát vagy hatalmát. (A Máté evangéliumban található alternatív kifejezésnek — Mennyek országa — nincs

* Faith and Understanding. The Lindsey Press, London, 1963, 75—81. Fordította dr. Erdő János

különleges jelentősége. Az csupán az első evangélium szerkesztőjének ortodox rabbinikus felfogását tükrözi, aki nyilvánvalóan az „Isten“ szó használatát ellenezte és azt, a korabeli zsidó gyakorlatot követve, a „mennyország“ szóval helyettesítette. Jelentése ugyanaz mint az Istenországé.)

Istenországa eszméjének háttere Jézus tanításában ma általában jól ismert. Vitatott probléma a Jézus által elképzelt Istenországának létrejötte, mint egy hamarosan megvalósuló kataklizmikus külső esemény. Sok modern tudós Albert Schweitzer híres műve — *Quest of the historical Jesus* — nyomán hangsúlyozza, hogy Jézus egész tanítását az ún. „következetes“ eszkatológia szellemében kell értelmezni, és el kell ismerni, hogy az evangéliumokban sok olyan rész található, mely azt alátámasztja. (Vö. Mk 9,1: „Bizony mondom néktek, hogy vannak az itt állók között némelyek, akik nem ízlelik meg a halált, amíg meg nem látják, hogy az Istenországa eljött hatalommal“; lásd még Mk 13. részét.)

Másfelől sok különböző felfogást sugalmazó rész is van az Újszövetségben, mely Istenországa követelményeit hangsúlyozza és eljövételét az egyén állásfoglalásával kapcsolja össze. Jézus gyakran beszélt Istenországaról úgy, mint amely titkon és fokozatosan növekedik, amelyet az ember megtalál, abba belép és azt megkapja. Istenországa, mondja Jézus, egyénekhez tartozik (mint pl. a szerények, alázatosak és gyermekdedek: Mt 5,3 és 10; Mk 16,15; Jn 3,3—5), és más egyének ki lesznek zárva belőle vagy csak nagy nehézségekkel fognak belépni (pl. a gazdagok, öngigazoltak stb: Mt 8,11; Mk 10,23).

Mindez azt sugalmazza, hogy Jézus elfogadhatta azon rabbik felfogását, akik Istenországaról elsősorban, mint szellemi valóságról gondolkodtak, mely valóban vagy potenciálisan a jó emberek szívében létezik. Jézus dicsérete az igaz írástudóról: „Nem vagy messze az Istenországtól“ (Mk 12,34) világosan utal erre. Erdemes rámutatni, hogy az ismert textus: „Istenországa tibennetek van“ (Lk 17,2) ezt az értelmezést nem támasztja alá. A szöveg helyes fordítása szerint: „Istenországa már közöttetek van“. Jézus itt azt mondja, hogy az eszkatológiai Istenországa olyan drámai hirtelenséggel fog megérkezni, hogy az emberek csaknem maguk között fogják megtalálni, mielőtt tudnák, hogy hol vannak. Más szavakkal, újból a schweitzeri felfogásnál vagyunk.

Ugyanez a rész azonban azt is jelentheti Jézus felfogásában, hogy az Istenországa már eljött, — ez minket egy harmadik értelmezéshez vezet. Vitatni lehet megfelelő indokolással, hogy Jézus hitte, miszerint a nagy eszkatológiai esemény már megtörtént és Istenországa már megvalósult tény, egy jelenvaló, de titkos valóság. Máté evangéliuma szerint a gyógyítások Jézus számára bizonyítékok voltak arra nézve, hogy Istenországa eljött (12,28). Istenországának mint jelenvaló ténynek fogalmát, melyet gyakran „megvalósult eszkatológiának“ neveznek, bizonyos mértékig alátámasztja Pál apostol tanítása és a jelenben C. H. Dodd teológus

nevével kapcsolódik össze (Parables of the Kingdom). Mint Pál apostol esetében, nem zárja ki szükségszerűleg a hitet, egy jövőbeli és dicsőségesebb Istenországának megnyilvánulását a maga teljes hatalmában.

Abban a törekvésben, hogy felfedezzük, mit értett Jézus Istenországán, három különböző, bár bizonyos mértékig egybeeső lehetőséggel konfrontálódunk. Istenországa, mint egy jövőbeli kozmikus eszkatológiai esemény; Istenországa mint jövőbeli szellemi valóság, mely a hívek állásfoglalásától függ; Istenországa mint jelenlevő és megvalósult tény. De bármi lehetett Jézus felfogása, világos, hogy közvetlen követőinek hitvilágát egy következetes eszkatológia uralta. Számukra Istenországa egy közelgő eszkatológiai esemény volt, ami hamarosan megvalósul és Jézus drámai visszatérése vezet be. Hogy ez volt az őskeresztények többségének meggyőződése, azt lehetetlenség tagadni. Már az első század végén, az a tény, hogy Istenországa nem jött el, nagy zavart okozott.

Az őskeresztények Istenországa eljövételét úgy képzelték el, mint egy nagy eszkatológiai eseményt, mely rövidesen látványos és drámai módon beteljesedik. Ez pedig valójában a világ végét vagy még pontosabban a jelen korszak végét jelzi. Hogy mikorra várták a földi Istenországa megvalósulását, nem mindig világos. Az Istenországának eredeti héber felfogása bizonyosan magában foglalta egy eszményi földi közösség fogalmát, az aranykorszak visszatérését, a béke és jólét idejét, a testvériséget és egyenlőséget, méltányosságot, jogosságot, amikor minden ember a saját szőlőjében és fügefája alatt ül, és a föld teljes lesz az Ur ismeretével. Kezdetben nyilvánvalóan várták, hogy ez a dolgok jelenlegi rendjében megtörténik, de végül kialakult az a felfogás, hogy ilyen gyökeres átalakulás új eget és új földet követel. Ennélfogva, bár Istenországa a földön lesz, azt tartották, hogy ez a fizikai világ megsemmisülése után jön el, a jelenlegi korszak végén. Hogy egy ilyen felfogást átvettek a kereszténységbe, az kitűnik a Jelenések könyvéből. Az őskeresztények általában elképzelték a létező világ végét, mely azt jelentette, hogy számukra Istenországa egy mennyei ország.

A várt világvége folytonos halasztása következtében ez az eszme fokozatosan uralkodó lett a kereszténységben. Hogy Istenországa egyszer eljön, abban egy pillanatig sem kételkedtek, de feltételezték, hogy az idő tekintetében számításuk tévesnek bizonyult, és a várt esemény nem volt szükségszerűleg közeli. Éppen ezért Istenországát összekapcsolták az utolsó ítélettel és a világ végével, amely elméletileg minden pillanatban lehetséges, de inkább valószínű, hogy a közeli jövőhöz tartozik. Ennek következtében az Uri imádság ellenére — Jöjjön el a te országod — a földi Istenországa eszményét széles körben elfeledték, kivéve azokat a kisebb szektákat, amelyek Jézus második eljövételének várását fanatizmussal fenntartották, és az ő uralma alatti valóságos földi ország megvalósulását, mely ezer évig tart, várták. (Lásd: Jel 20. részt.) Innen van a „millennium“ kifejezés, mint a társadalom eszményi állapotának neve.

A keresztény eszkatológia ezen különleges típusának (hivatalosan úgy ismerik, mint millenárizmus vagy chilliázmus) sok lelkes követője volt különösképpen az újabb időben (pl. a mormonok, adventisták stb.), a jelenkor nevezetesebb képviselői a jehovisták. Érdeemes megemlékezni, hogy a hivatalos egyházi teológia mindig követte Augustinust abban, hogy Istenországát a földi egyházzal azonosította. Ezért bizonyos értelemben érvelni lehet, hogy Istenországa már eljött a földre, ahol az egyház uralkodik.

De általában beszélve, az adventisták és millenáriusok kivételével, egy földi Istenországa lehetősége teljesen mellőzött lett. A 18. és 19. században a haladás eszméjének kialakulása, Istenországának egy új fogalmához: egy távoli isteni esemény eszméjéhez vezetett, amely felé az egész teremtés halad; egy földi Utópia ez, melyet maga az ember isteni segítséggel egyszer felépít. Ennek a haladásnak záróköve a darwini fejlődés hipotézise, amelyik végülis a liberális protestánsok optimizmusához vezetett, akik ugyanis Istenországról alkotott evolúciós fel-fogásukat azonosították Jézus tanításával.

Ez a felfogás, mely annyira népszerű volt a múlt században, napjainkban hitelét veszítette, részben Albert Schweitzer eszkatológiai elmélete és részben a 20. század eseményei következtében. A protestáns ortodoxia uralkodó körei azt tartják, hogy a 20. század eseményei igazolták a bűn valóságának igazságát. Az ember bűnös és a tökéletesség elérésének bármilyen reménye és Istenországának eszméje csak illúzió.

De ez az álláspont valóban igazolt-e? Világos, hogy az automatikus örök haladás, előre és fölfelé, téves. Mi is elismerjük, hogy azoknak a reménye, akik a századfordulón meg voltak győződve arról, hogy Istenországa itt van a közelben, tévesnek bizonyult. Természetesen az is igaz, hogy az abszolút tökéletesség a tér és idő feltételei alatt elérhetetlen eszmék. De minket még meg kell győzni arról, hogy mindez a fejlődés eszméjét értelmetlenné teszi. Hogy a világ történetében igenis volt haladás, fejlődés, azt lehetetlenség tagadni, és mint Sir Julian Huxley mindig érvelt, hogy most kell vállaljuk és továbbfejlesztjük ezt a kozmikus folyamatot, amelynek mi vagyunk hivatva, hogy egyetlen csúcsai legyünk (lásd: *The Uniqueness of Man* c. esszéjét). Hogy mindeddig kevés vagy semmi sem valósult meg, ne kedvetlenítsen el. Az emberi történelem nagyon rövid. Az emberi fejlődés eszméjét nem rontja el az a valószínűség, hogy az emberi faj megsemmisítheti önmagát. Még ha ez nem is zárja ki a végső kialakulás lehetőségét, akár itt ezen a földön vagy a világmindenség távoli pontján, az emberi lényeknek egy új fajja képes lesz környezetéhez alkalmazkodni és érdemessé válni arra, hogy Istenországa örökös legyen. Tennyson nem tévedhetett, amikor mély próféta meglátással és Darwint megelőzve, az emberben meglátta „a magasabb faj hírnökét“ és „megpillantotta a távoli isteni eseményt, amely felé az egész teremtés halad“.

Gyakran kimutatták, hogy az idő jelentőségének fogalma a judaizmus egyik nagy hozzájárulása az emberi gondolkodáshoz, mely a kereszténységben is tükröződik. Amit a világ ma szükségel jobban mint bármi mást, az nem más, mint az Istenország eszméjében foglalt igazság újra-állítása és megerősítése. „Istenországának szervezője történeti folyamat, és akik építésén dolgoznak, azok Isten lelkészei“ (J. Needham).

Dr. Gaal György

BERDE ÁRON PÁLYAJA A TANÚGY ÉS TUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN

A felekezeti kollégiumok életében a reformkor idején jutnak akkora súlyhoz a reál-természettudományos tárgyak, hogy előadásuk külön tantervet igényeljen. E tárgyak oktatásával nem mindegyik enciklopédikus műveltségű tanár tudott megbirkózni, így vált szükségessé bizonyos mértékű szakosodás. A kolozsvári Unitárius Kollégium történetében az autodidakta polihistor Brassai Sámuel kezében összpontosultak először a természettudományi diszciplínák. Első szakképzett, ezekre tervszerűen felkészült előadójuk viszont Berde Áron volt. Brassai évszázados élete mintegy keretbe foglalja a Berdeét. Ennek tanára, majd pályatársa volt, s pár évtizedig a Berde hírneve a Brassaiéval azonos rangúnak számított. Brassai utóbb a 19. századi erdélyi tudományosság szimbólumává vált; Berdéről viszont egyháza, iskolája is megfélekedett, a halála óta eltelt évszázad alatt egyszer sem tisztelegtek emléke előtt. E hiányt próbáljuk pótolni a mostani centenárium alkalmából.

Laborfalvától Kolozsvárig. Berde Áron életének első két évtizede nem sokban különbözik a tehetségesebb unitárius székely fiatalokétól. A laborfalvi Berde család Gergely nevű őse 1615. szeptember 12-én kapott nemeslevelet Bethlen Gábertól. A leszármazási táblát Pálmay József és Kempelen Béla családtörténeti munkái elég bizonytalanul közlik, az unitárius ág leszármazását legrészletesebben Benczédi Gergely adatolta.¹ Eszerint az 1752—1790 közt élt és 1776-ban bibarcfalvi Szabó Annával egybekelt Berde Ferencnek két lánya és két fia volt. Az idősebbik fiú, Áron (1787—1867) 1810-ben szemerjai Szász Krisztinát vette nőül, a fiatalabbik, Mózes (1790—1877) pedig laborfalvi Márkos Terézt. Az előbbi házasságból született Áron 1819. március 8-án Laborfalván, az utóbbiból